

MAKALE / ARTICLE:

Uluslaşamayan Irak Ulusu*

Non-Nationalizing İraqi Nation

Şeyma KIZILAY**

ÖZET

Bu çalışmada, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bulunan ve I. Dünya Savaşı sonrasında bir devlet olarak uluslararası alanda yer edinen Irak'ta tam anlamıyla bir ulustan bahsedilip bahsedilememesi konu edinilmiştir. Bir Irak ulusundan söz edilebilir mi? sorusu çalışmanın hareket noktası olarak seçilerek cevap aranacaktır. 1932 yılında bağımsız olup devlet niteliği kazanan ülkede; etnik ve mezhepsel çeşitliliğin, siyasi, ekonomik ve toplumsal yapının ve hem ülkeyi hem Ortadoğu'yu derinden etkileyen olayların, homojen bir "Irak ulusu"nun varlığı konusundaki etkinliği araştırılacaktır. 2003 yılında yaşanan ABD işgali sonrası bir ulus inşası sürecine girilmesi ve yeniden yapılandırma faaliyetlerine rağmen, ülkede bir bütünlük sağlanamaması, Irak'ta bir Irak ulusundan bahsetmenin zor olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Ortadoğu, ulus inşası, Irak ulusu, ABD.

ABSTRACT

In this study, it has been discussed whether there is a full nationality in Iraq, which has been a part of the Ottoman Empire for many years and which has taken place in the international arena as a state after the World War I. The question can be mentioned in a nation of Iraq? is chosen as the starting point of the study and the answers will be sought. In 1932, the country which has the status of an independent state, will explore the impact of ethnic and sectarian diversity, political, economic and social structure and the events that deeply affected the country and the Middle East on the existence of a homogenous "Iraqi nation". In spite of the fact that there was a nation building process and reconstruction activities following the US

* Bu çalışma Şeyma Kızılay'ın Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Ataş'ın danışmanlığında ve akademik desteğinde "Uluslararası İlişkilerde Ulus İnşası Kavramı Bağlamında Irak Örneği" başlığıyla Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tezinin bir bölümünün yeniden düzenlenmiş ve ek kaynaklarla güncellenmiş halidir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, E-posta: kizilay.eylul@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8424-8633.

occupation in 2003, the lack of integrity in the country shows that it is difficult to talk about an Iraqi nation in Iraq.

Key words: Iraq, Middle East, Nation-building, Iraqi nation, US.

1. GİRİŞ

Ulus kavramı birçok farklı şekilde ele alınmış olmakla beraber genel anlamda sahip olduğu ortak özellikler ve tanımlar bulunmaktadır. Benedict Anderson tarafından, ulus hayali bir cemaat olarak ele alınırken (Anderson, 2015, s.20), Otto Bauer kültüre önem vermiş (Özkırımlı, 2008, s.53), diğer yandan dil ve milli kimlik de ayırıcı özellik olarak ortaya çıkan unsurlardan olmuştur. Yapılan tanımlardan yola çıkılarak genel geçer kabul gören tanımda; aynı kaderi, tarihi ve kültürel değerleri paylaşan topluluklar ulus olarak kabul edilmiştir. Sherko Kırmanj'ın aktardığı üzere ulus kavramı, etnik grupların unsurları olan ortak soy, sembol, kültür gibi faktörleri taşımaktadır (Kırmanj, 2014, s.83).

Yıllarca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bulunan Irak, I. Dünya Savaşı sonrasında üç büyük eyalet olan Bağdat, Basra ve Musul'un birleşimiyle ülke haline gelerek İngiliz yönetimine girmiştir. 1932 yılına kadar süren bu himayenin ardından bağımsız olan Irak'ta toplumsal, siyasal bütünlüğün sağlanması bütün dönemlerde zor olmuştur. Etnik ve mezhepsel olarak yoğun bir çeşitliliğe sahip olmasıyla Irak, Ortadoğu'nun genel yapısını kendi bünyesinde barındıran, "Ortadoğu'nun özeti" şeklinde anılan bir ülke olmuştur (Arı, 2014, s.451). Çoğu kaynağa göre ülkenin yaklaşık olarak % 97'sini Müslümanlar oluştururken kalan % 3'ü Ermeni, Yezidi, Asuri gibi Hristiyanlardan ve küçük bir kısmı da Yahudilerden meydana gelmektedir. Nüfusun %77'sini en büyük grup olan Araplar oluşturmaktadır. Ayrıca Şii ve Sünni Araplar olarak da bir ayrışma söz konusudur. % 20'lik oran ile ikinci büyük grubu Kürtler oluştururken üçüncü olarak Türkmenler gelmektedir (Kırmanj, 2013, s.5).

İngiltere'nin Irak üzerindeki etkinliğini kaybetmesi burada Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ilgisinin yoğunlaşması ile sonuçlanmıştır. Sahip olduğu zengin petrol kaynağı ABD'yi Irak'a daha çok çekmiş ve dış politikasını da şekillendirmiştir (Kurt, 2014, s.168). 2001'e gelindiğinde ABD'de meydana gelen terör saldırısı ilişkilerin boyutunu ve Amerikan politikasını değiştirmiş ve etkilemiştir. 2003 yılında gerçekleşen Irak işgali sonrası ülke, etkisi uzun süre devam edecek bir sürece girmiştir. Ülkede ABD tarafından, ulus inşa etmek adına

yapılan siyasi, ekonomik ve toplumsal iyileştirme, yeniden yapılandırma ve kalkınma faaliyetlerinden oluşan yoğun bir süreç yaşanmıştır (Oran, 2003, s.20).

Yıllarca Şii-Sünni çatışması ile gündeme gelen Irak'ın siyasi tarihinde sarsıcı etkiye sahip olaylar meydana gelmiştir. Dolayısıyla yaşananlar Irak toplumu üzerinde izler bırakırken ulusal bilinç, milliyetçilik ve aidiyet duygularına da sirayet etmiştir. Çalışma boyunca halktaki ulusallık bilincini etkileyen faktörler ele alınırken ülkedeki çeşitliliğin ulus olma konusuna nasıl etki ettiği mezhepsel çatışmalar, Amerikan işgali ve sonrasındaki ulus inşası faaliyetleri kapsamında değerlendirilerek, gerçekleştirilen seçimlerin ulus olma konusunda anlattıkları ve halkın verdiği tepkiler incelenecektir.

2. Ulus, Ulusalçılık ve Ulus İnşası

Ulus; ortak değerlerde buluşan ve bağlılıkları bulunan topluluk olarak ele alınmakla birlikte bu bağlılığı sağlayan temel unsurlar farklı yorumlanmıştır. İngiliz düşünür John Stuart Mill; ulusu oluşturan insanların yakınlığı konusuna dikkat çekmiştir. Ona göre; etnik benzerlik, ortak dil, din gibi ögeler ile kurulan yakınlık sonucu işbirliğinin sağlanması ve yöneten bir çatı altında toplanma isteği ulusu oluşturan esas etmenlerdir (Özkırımlı, 2008, s.43).

Ulus tanımı konusunda Bilal Görentaş üç faktörden söz etmiştir. İlk kategoriye nesnel faktörler oluşturmaktadır. Herkes tarafından doğru kabul edilen ilkçi tanım olarak da adlandırılabilen ilk unsur, köken olarak kabul edilmiştir. Genel anlamda aynı kökene sahip olan insanlar topluluğu ulus olarak görülmektedir. İkinci unsuru dil oluşturmaktadır. Ulusları birbirinden ayıran en önemli faktör olarak dil kabul edilmektedir (Görentaş, 2018, s.345-346). Alman filozof Johann Gottfried Herder'e göre de esas unsur dildir. Aynı dili konuşan insanların aileden sonra milleti oluşturduğunu düşünmüştür. Dillerin farklı olması gibi ulusların da kendi dinamiği ve tarzı olduğu görüşünü savunmaktadır (Özkırımlı, 2008, s.37). Üçüncü unsur olarak tarih öne çıkmaktadır. Bütün ulusların kendilerine has, zaferler içeren ortak bir tarihi bulunması sebebiyle şüphesiz tarih ulusun en önemli etmenlerinden biri olmaktadır. Diğer yandan Görentaş, Adam Smith'in objektif ve subjektif unsurların birleşimini içeren "etnosembolizm" (ethnosymbolism) olarak adlandırdığı tanımdan bahsetmiştir. Buna göre ulusun şehir devletlerden ve kabilelerden ve etnik gruplardan ayrılmasına dikkat edilmiştir (Görentaş, 2018, s.346). Son kategoriye ise tutumlar ve algılar gibi öznel faktörler oluşturmaktadır. Anderson'un ulusu sınırlı ve egemen olan hayali cemaatler olarak tanımlaması öznel tanım örneği olarak görülmüştür (Görentaş, 2018, s.347).

Ulus meydana getiren etmenler arasında kültür de önemli bir yere sahiptir. Otto Bauer ulusu 'kader topluluğu' olarak görmüş, kültürün dil topluluğu ile milli kimlik arasındaki bağlantı olduğunu savunmuştur (Özkırımlı, 2008, s.53).

Tüm bunlardan yola çıkarak ulus, ortak kültür, toprak, tarih, dil, din, gelenek, algı ve tutumlarda buluşan ve milli bir kimliğe sahip olan insan topluluğu olarak tanımlanabilmektedir.

Ulusun ardından ulusalcılık (milliyetçilik) kavramı da ortaya çıkışından itibaren tartışılan bir konu olagelmiştir. 18. yy. sonlarının başlangıç olarak kabul edildiği milliyetçilik hareketi ve düşüncesi konusunda farklı kuramlar mevcuttur. Modern bakış açısına göre de 17. yy. sonu ve 18. yy. başı ortaya çıkış dönemi olarak kabul edilmektedir (Selçuk, s.119). Ulusun aidiyetini simgelemesi bakımından milliyetçilik önem arz etmektedir. Ulus ile devlet arasındaki bağ olarak kabul edilmektedir. Antony Giddens milliyetçiliği insanların ortak geçmişlerine ve değerlerine duydukları bağlılık şeklinde tanımlamıştır (Aydın, 2018, s.232). Milliyetçilik de üç yaklaşım ile açıklanmıştır. İlkçi yaklaşım, modern yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım milliyetçilik üzerinde farklı görüşler ortaya koymuştur. Clifford Geertz'in ve Herder'in öncüsü olduğu ilkçi yaklaşıma göre; ulus tanımında olduğu gibi kimi etnik ve nesnel unsurların önceden verilmiş, doğal unsurlar olduğu ve zamanla değişmeyeceği savunulmaktadır. Diğer yandan modernist yaklaşımı Ernest Gellner ve Anderson gibi düşünürler desteklemiştir (Akıncı, 2014, s.140-141). Bu yaklaşım millet ve milliyetçilik kavramlarının modern döneme ait olduğunu savunmaktadır. Modern yaklaşıma tepki olarak ortaya çıkan etno-sembolcü yaklaşımı benimseyen A. Smith gibi düşünürler ise iki yaklaşımın sentezini oluşturmayı amaçlamışlardır (Özkırımlı, 2008, s.209).

Ortak değerler etrafında buluşan ve aidiyet duygusuyla birbirine tutunan insanların ulus oluşturması hususunda öne çıkan bir kavram da ulus inşasıdır. Ulusu oluşturan etkenlerin ve altyapının dış aktörler tarafından gerçekleştirilmesi olarak tanımlanan ulus inşası genellikle ABD dış politikasında etkin olarak görülmüştür (Grotenhuis, 2016, s.73). Francis Fukuyama'ya göre ulus inşası; savaş gibi olumsuz ve yıkıcı bir olay veya durum sonrasında o ülkede öncelikle insani yardım ve güvenliğin sağlanmasının ardından ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda altyapının sağlanması ve iyileştirme sürecinin yaşanmasıdır. Jochen Hippler gibi Fukuyama da bu sürecin silahlı eylemlerle gerçekleştiğinden bahsetmiştir (Fukuyama, 2011, s.135). Ulus inşası konusunda önemli sayılacak aşamalar bulunmaktadır. Fukuyama bunları yeniden yapılandırma ve kalkınma olarak adlandırmıştır. Yeniden yapılandırmada var

olan düzenin daha işler hale gelmesi için altyapının geliştirilmesi amaçlanırken kalkınma yeni bir düzen anlamına gelmektedir. Oluşturulan kurumlar ile gelişme sağlamak amaçlanarak yeni bir düzen çalışması yapılmaktadır (Fukuyama, 2011, s.16-17).

Rene Grotenhuis ise ulus inşasının ulusal kimlik boyutuna dikkat çekmiştir. Ona göre; ulusal bir kimlik oluşturmak ulus inşasının esas temelini oluşturmaktadır. Ayrıca ulusal kimliğin içinde barındırdığı unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; vatandaşlık, etnik köken, dinsel ve kültürel kimliktir (Grotenhuis, 2016, s.174-157-160).

Ulus inşası ülkede yenileyici faaliyetleri kapsamakta ve yapılandırmalar içermektedir fakat ulusu ulus yapan esas unsurların sonradan kazandırılmayacağı ve ortak tarih ve değerlerin inşa edilemeyeceği hususları nedeniyle bu konsept eleştirilmektedir (Breede, 2009, s.144).

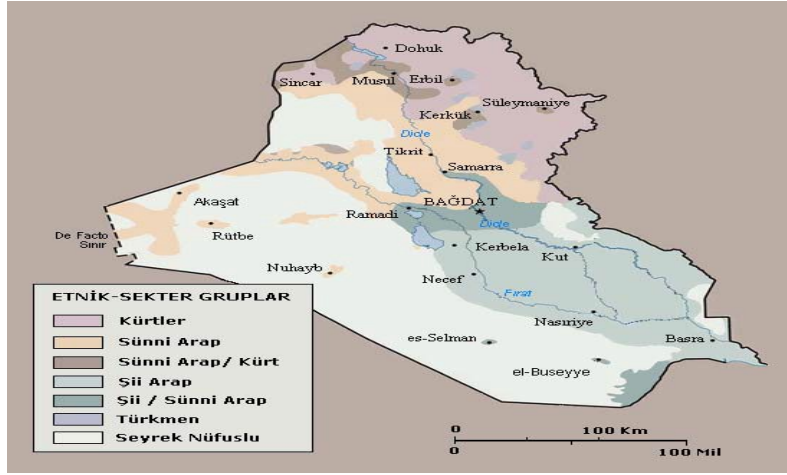
Ulus olma konusunda sahip olduğu nüfusun çeşitlilik konusundaki zenginliği, siyasi tarihindeki önemli dönüm noktaları ve 2003 sonrasında ulus inşası sürecine giren bir ülke olarak Irak, farklı bir örnek olarak görülebilmektedir. Adı geçen faktörlerin ulus bilinci ve ulus olma konusuna olan etkisinin incelenmesine ülkenin geçmişi ve toplumsal yapısının ele alınmasıyla başlanması uygun görülmüştür.

3. Irak Toplumunu ve Mezhepsel Çatışmalar

Irak toprakları en eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış bölgelerden olup Osmanlı yönetimine girmeden önce birçok devletin önemli merkezlerinden olmuştur. Özellikle Abbasiler Dönemi'nde rasyonel düşüncenin merkezi haline gelen topraklar esas altın dönemini Müslümanlar ile yaşamıştır. 1258'de meydana gelen Moğol istilası ile bu önemi zarar gören Irak, Osmanlı hakimiyetinde uzun yıllar kaldıktan sonra, I. Dünya Savaşı'nın ardından modern Irak adıyla kurulmuştur (Kirmanj, 2013, s.1).

Tarihinin her döneminde Irak toprakları çeşitli dinden, mezhepten ve etnik kökenden olan insanların bir arada yaşadığı topraklar olmuştur. Bu çeşitlilik beraberinde birçok çatışma sebebinde de günümüze taşımıştır. Çeşitlilik ülke nüfusuna göre sayılara döküldüğünde % 94 oranındaki çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu kalan kısmın ise Hristiyan olduğu görülmüştür. Müslüman olan nüfusun yaklaşık olarak % 65'i Şii'lerden, %30'u Sünnilerden meydana gelmektedir. Diğer açıdan bakıldığında ülkede çoğunlukla Araplar (Sünni Araplar ve Şii Araplar) bulunmakla birlikte ikinci büyük grup % 20 oranında nüfusa sahip olan Kürtlerdir. Ayrıca ülkede Yezidi, Türkmen ve Asuri gruplar da yer almaktadırlar (Duman, 2007, s.11). Coğrafi bakımdan Sünni Araplar orta ve kuzeybatıda yoğun olarak

yaşamaktadırlar. Anbar ve Selahattin şehirleri baskın olarak buldukları bölgelerdir. Ayrıca Ninova, Bağdat, Kerkük'te de Sünni Araplar güçlü durumdadırlar. Kürtler ise ülkenin kuzeyinde yoğun olarak bulunmaktadır. Üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenler ise ülke genelinde özellikle Erbil, Kerkük ve Telafer'de yayılmıştır (Kirmanj, 2013, s.5).

Şekil 1: Irak Etnik Haritası (Çetinsaya, 2006, s.3)

Ülkede “ulus olma” konusunu etkileyen bir olgu olan mezhepsel çatışmanın öncesinde tarihsel olarak daha eskiye dayanan ve sözü edilen konuyu etkileyen faktör aşiretçilik olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Serhat Erkmen, aşiretçilik konusunda üç kategoriden bahsetmektedir. Devlet aşiretçiliği olarak adlandırılan türde aşiretler, meşruiyetini ve gücünü artırmak için devletle iç içe olmayı amaçlamaktadır. Daha çok Baas dönemi Irak'ında bu çeşit aşiretler görülmüştür. Diğer yandan sosyal aşiretler, ülkedeki sosyal ve idari yapı konusunda etkin olmayan aşiretler olarak ayrılmışlardır. Son olarak askeri-ideolojik aşiretçilik olarak adlandırılan tür daha çok Kürt bölgesinde görülmektedir. Ülkede yaşayanlar ait oldukları etnik yapı fark etmeksizin bir aşirete bağlı bulunmaktadır (Erkmen, 2010, s.114-115).

Irak nüfusundaki etnik ve mezhepsel zenginlik toplumsal yapının yanı sıra siyasi ve ekonomik yapıyı da oldukça etkilemiştir. Modern Irak'ın kurulduğu dönem olarak kabul edilen 1919'a kadar ülkede Sünni Arapların üstün ve baskın olduğu görülmüştür (Kirmanj, 2013, s.7). Geçmişten gelen Şii-Sünni anlaşmazlığı zaman zaman çatışmaya dönüşerek ülke yapısını etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu anlaşmazlığın sebebi geçmişe dayanmakta olup genellikle siyasi ve dini anlamdaki liderlik konusundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesi daha sonraki dönemlere rastlamaktadır (Dmeral, 2018, s.54). I. Dünya Savaşı sonrası İngiliz yönetimi altına giren Irak'ta Şiiilerin İngilizlere karşı tepkisel bir tutum sergilemesi İngilizleri yönetim konusunda

Sünnilere yönlendirmiş, bu durum da ülkedeki ulusal birlik ve beraberliğin zedelenmesine neden olmuştur (Abbas, 2017, s.81). Ayrıca etnik yapıların kendilerine özgü olan özellikleri ve değerleri, ulusal bir kimliğin oluşumu konusuna etki ederek çeşitliliğin birlik olma düşüncesinin önüne geçtiği yönünde yorum yapılabilmesine olanak sağlamıştır (Abbas, 2017, s.83).

4. Amerikan İşgali ve Irak Ulus İnşası

ABD Soğuk Savaş sonrasında, dünyada hegemon olduğu dönemde yaşadığı 11 Eylül 2001’de yaşadığı terör saldırısı sonrası dış politikasında büyük bir değişikliğe gitmiştir. Terörizmle mücadele politikası kapsamında ön alıcı savaş stratejisi uygulayacağını duyurarak tehdit olarak gördüğü durumlarda herhangi bir saldırı olmaksızın harekete geçeceğini ilan etmiştir. Bu politika kapsamında da ABD, Bush Doktrini’nde “şer eksenli” olarak tanımlanan Afganistan’a ve ardından Irak’a karşı askeri operasyon gerçekleştirmiştir (Oran, 2003, s.20). Yürüttüğü operasyona sebep olarak ABD ülkede kitle imha silahlarının bulunduğunu, nükleer çalışmalar yapıldığı ve terör ile bağlantı olduğunu ileri sürmüştür. Bununla ilgili olarak da terörizmle olan işbirliğinin Irak halkının haklarını ihlal edecek faaliyetlere neden olduğu da belirtilerek askeri hareket gerçekleştirilmiştir (Bulut, 2011, 116). İşgalin esas nedenini ise Irak’ın ikinci büyük petrol rezervine sahip ülke olması oluşturmaktadır. ABD’nin buradaki faaliyetlerinin temeli büyük oranda petrole olan bağımlılığından kaynaklanmaktadır (Cleveland, 2008, 595). 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleşen işgalin ve Saddam Hüseyin otoritesinin yıkılmasının ardından ABD, Irak’ta bir ulus inşası süreci başlatmış, ülkede demokrasi ve barışın sağlanacağı ifadeleriyle faaliyetlerde bulunmuştur. İlk olarak çalışmalar için “Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu” (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq-ORHA) kurulmuştur (Pirinççi, 2004, 484). Bu faaliyetlerin de Irak’taki ayrışmaları destekleyecek nitelikte olması nedeniyle ülke bütünlüğünün sağlanmasının önünde bir engel teşkil ettiği yorumu yapılabilmektedir. Kurulan Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin dağılımı bu duruma örnek teşkil edecek niteliktedir. 25 kişilik kurulda 13 Şii, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asuri üye bulunması öngörülmüştür (Pirinççi, 2004, s.488). Seçilen üyelerin genellikle daha önce sürgün edilmiş ve sonradan ülkeye dönmüş kişilerden seçilmesi halk nezdinde birlikteliğin sağlanmasını güçleştirmiştir (Fukuyama, 2012, 284). Bununla birlikte Ziya Abbas işgal sonrası ülkede etnik temelli bir yönetim sistemi oluştuğunu ileri sürerek bu durumun ülkenin farklı bölgelerinde etnik temelli federal yapılanmaya yönelmesine neden olduğunu belirtmiştir. Yine mezhepsel

çatışmaların da ülkenin siyasi yapısını ve güvenliğini olumsuz etkilediği üzerinde durmuştur (Abbas, 2017, s.82).

İşgal sonrasında demokrasinin iyileştirilmesi yönünde yapılan seçimlerde de ülkedeki Şii-Sünni-Kürt merkezli ayrışmacı yapının etkisi görülmüştür. İnşa faaliyetleri çerçevesinde oluşturulan yeni anayasanın öngördüğü ölçüde Aralık 2005’de gerçekleştirilen seçimler de etnik-mezhepsel dağılımın yansıması olarak yorumlanmıştır. Zira bu seçimi Sünniler boykot ederek katılım gerçekleştirilmemişlerdir (Güner, 2001, s.95-96). Aynı zamanda bu seçimle ülkenin Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler olarak ayrıldığı görülmüş, etnik-sektek dağılımın ülke siyasetine nasıl sirayet ettiği açıklanmıştır (Çetinsaya ve Özhan, 2009, s.50-53).

Irak yönetiminin halk arasındaki sorunları çözmekteki yetersizliği de ülkede bir birliğin ve bütünlüğün bulunmamasıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca siyasi anlamda bir düzenin sağlanamaması, devlet-birey ilişkisi de ülkedeki milli yapı unsurunun eksik olmasından kaynaklanmakta ve bu durumdan etkilenmektedir (Abbas, 2017, s.84).

2010 yılında gerçekleştirilen seçimlere ülke genelinde % 63 oranında bir katılım gerçekleştirilmiş, bu durum demokratikleşme konusunda olumlu bir adım olarak görülmüştür. Etnik-mezhep temelli politikadan uzak bir seyir izleyen Iyad Allavi liderliğindeki Irakiyye koalisyonu en çok oyu almıştır. Milliyetçi görüşteki partilerin ilk sıralarda yer alması da olumlu bir gelişme olarak görülmüş fakat yine de milli bir bütünlük sağlanamamıştır. Sünni ve Şii Araplar kendi taraflarına oy vermiş belirli yerlerde Sünni koalisyonlar Şii Araplardan oy alamamıştır (Erkmen, 2010, s.133).

ABD 2003 yılından itibaren Irak’ta gerçekleştirdiği askeri ağırlıklı faaliyetlerin ardından, artık silahlı olarak bir gelişme sağlanamayacağı görüşüne varılmasının ardından 2008 yılında imzalanan Status of Forces Agreement-SOFA Anlaşması ile ülkeden çekileceği sinyalini vermiştir. Bu anlaşma ile ABD askerlerinin 2011 sonuna kadar ülkeyi terk edeceği öngörülmüştür (Pınartaş, 2011, s.71-74). 18 Aralık 2011 yılında ABD askerlerinin Irak’taki resmi varlığı tamamen sona ererken siyasi ve idari anlamda varlık devam etmiştir. Çekilmenin ardından 12 Mayıs 2018’de gerçekleşen seçimlerde etnik temelli siyasetten uzaklaşıldığı ve Iraklılık vurgusunun yapıldığı yönünde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Seçim sonrasında bu vurguyu söylemlerinde kullanan Mukteda el-Sadr’ın en çok oyu alması da halkın da birlik duyguları içerisinde olduğunu düşündürmüştür (Kekilli, 2018, s.9-10). Buna karşın seçim sonrasında önceki seçimlerde de olduğu gibi hükümet kurma sürecinin zor ve sıkıntılı olması

Irak toplumunda ortak bir karar etrafında bir araya gelmenin ne kadar güç olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç

Ulus kavramı konusunda Uluslararası İlişkiler literatüründe birbirinden farklı noktaların üzerinde durulduğu çok sayıda tanım yapılmıştır. Ulus adı altında bir arada olan insan topluluğunun ortak değerler etrafında toplanması genel kabul görünürken, değerlerin önemi konusunda farklı argümanlar ileri sürülmüştür. Kavramı oluşturan esas temeller, ortak bir tarihe sahip olma, ortak kültürden gelme, aynı etnik kökene dayanma, aynı dili konuşma, aynı inanca sahip olma gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Bununla birlikte milli kimlik olgusunu oluşturan etmenler yine ulus kavramında da bulunmaktadır. Dolayısıyla ulus ile milli kimlik de iç içe kavramlardır. Sözü edilen ortak değerleri paylaşan topluluğun kendilerini bağlı hissetmeleri, aidiyet duygusunu paylaşmaları da milliyetçilik olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda milliyetçilik devlet-birey ilişkisinin gelişmişliğini sağlayan unsur olarak görülmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan örnek ülke Irak'ta etnik ve mezhepsel açıdan farklılıkların çok olması sebebiyle buradaki halkın aidiyet duygusuna sahip olup olmadığı ve ülkede ulus tanımının karşılığının tam olarak bulup bulunmadığı sorgulanmıştır.

Ulus kavramı işlenirken yer verilmesi gereken bir öge de ulus inşası konseptidir. Zira bu değerlerin inşa edilir olup olmadığı konusunda farklı fikirler mevcuttur. Burada sözü edilen ulus inşası dışarıdan bir müdahale ile harap haldeki bir ülkede yeniden yapılandırma, güvenliği sağlama, sosyal, siyasal ve ekonomik gelişme adına faaliyetlerde bulunulması sürecidir. Dünya siyasi tarihinde farklı örnekleri bulunmakla birlikte bu kavramı politikalarında kullanan bir ülke olarak ABD öne çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında tek kutuplu dünya düzeninde etkili bir güç olarak sahnede bulunan ABD'de 9/11 olarak tarihe geçen 11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesinin ardından ülke dış politikası tamamen değişmiş ve aktif bir strateji izlenmiştir. Bu minvalde Afganistan ve Irak'a karşı gerçekleştirilen müdahale her iki ülkede de büyük değişimlere neden olmuştur. Köklü bir geçmişe sahip olan Irak, bulunduğu coğrafyadaki çeşitlilikten payını büyük oranda almış bir ülke olarak geçmişten 2003'de yaşanan işgale kadar bu çeşitlilikle bir şekilde yaşamış fakat işgal sonrası çok da iyi olmayan durum vahim bir hal almıştır.

Ülkedeki birlik olma halini etkileyen etmenlerin başında mezhepsel çatışma gelmektedir. Şii-Sünni çatışması her dönemde ülkenin sorunu olagelmıştır. 1919'dan İngiliz manda dönemine

kadar Irak'ta Sünni Arapların baskın olmuştur. Fakat 2003'e kadar olan dönemde Şiilerin üstünlüğü vardır. İşgalden sonra devam eden süreçte, Sünnilerin işgali protesto etmesinin de etkisiyle Amerikan politikasında ve ülke yönetiminde Şiilerin öne çıktığı ve Sünnilerin sisteme entegre olamadıkları görülmüştür. Ulusal birliğin sağlanmasını zedeleyen önemli bir unsur olarak bu mezhepsel anlaşmazlık karşımıza çıkmaktadır. Birliğin sağlanamamasında işgal sonrası Amerikan yönetiminin faaliyetleri de etkili olmuştur. Siyasi ve idari yapı konusunda kendilerine karşı direniş içerisinde olan Sünniler yerine Şiilere yönelmeleri iki taraf arasında sorunlara yol açmıştır. Oluşturulan yeni sistemin etnik temele dayandırılması da problem oluşturmuştur. Bununla birlikte ulus kavramının tanımı konusunda ortak etnik kökene sahip olma vurgusu yapılırken Irak'ta bu konuda parçalı bir yapının olması burada homojen bir ulusun varlığından söz etmenin güç olduğunu göstermektedir.

Ulus inşası faaliyetleri kapsamında oluşturulan geçici yönetimle yapılan seçimlerde halkın ne kadar birlik içerisinde olduğu da anlaşılmıştır. Seçimlerde ülkenin Şii-Sünni Araplar ve Kürtler olarak üç farklı gruba ayrılmasının siyasete olan etkisi ortaya çıkmış, etnik temele dayalı siyasetin sonuçları görülmüştür. İlerleyen zamanlarda milliyetçi görüşe sahip partiler desteklense de bu çok uzun süreli olmamıştır. 2011 yılında ABD'nin ülkeden askeri olarak çekilmesi, siyasi ve sosyal olarak da çekildiği anlamına gelmemiş, farklı alanlarda ABD'nin eli Irak'ın üstünde olmuştur.

Son olarak Irak'ta Mayıs 2018'de yapılan seçimlerde, Iraklı olma vurgusuyla millilik duygusu içerisindeki koalisyonun birinci olarak çıkması, halkın bir araya gelmesi olarak yorumlansa da seçime katılım oranının çok düşük olması ve sonrasında hükümet kurma konusunda uzun ve çatışmalı bir süreç yaşanması ülkede birlik içerisinde kararlar alınmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak anlaşılmıştır ki, Irak sahip olduğu toplumsal yapının bir sonucu olarak, ulus olma konusunda bir takım eksiklikler barındırmaktadır. Milliyetçi duygularla birbirine bağlanma, ortaklıklarda buluşma, aynı kökene sahip olma konuları göz önünde bulundurulduğunda ülkede tam bir ulus varlığından bahsetmek zor görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Z. (2017, Ocak). Irak'ta mezhepsel çekişmelerin boyutları ve sonuçları, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), ss. 79-86.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1), ss. 131-150.
- Anderson, B. (2015). *Hayali cemaatler milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*, (İskender Savaşır, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten günümüze Ortadoğu, siyaset, savaş ve diplomasi*, Bursa: Dora Yayınları.
- Avcı, E. (2011), Ulus inşası: Çatışmayı barışa çevirmede anahtar bir konsept mi?, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (28), ss. 135-141.
- Aydın, R. (2018, Mart). Ulus, uluslaşma, devlet: Bir modern kavram olarak ulus-devlet, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (1), ss. 229-256.
- Bulut, E. (2011). Birinci ve İkinci Körfez Savaşı'nda ABD politikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu tarihi*, (Mehmet Harmancı, çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Çetinsaya, G. (2006, Nisan). *SETA Irak Dosyası, Rapor No. ST1-406. Irak'ta yeni dönem, Ortadoğu ve Türkiye*, SETA veritabanından erişilmiştir.
- Çetinsaya, G. Özhan, T. (2009). İşgalin 6. Yılında Irak, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), SETA Yayınları IV*, 13 Aralık 2018 tarihinde <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/24299.pdf> erişildi.
- Dmeral, N.A.A. (2018). *2003 sonrası dönemde Irak'ta Şii-Sünni çatışması: İç aktörlerin rolü*, (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Duman, B. (2007). *Saddam sonrası dönemde Irak, Türkmenler ve Kerkük*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Erkmen, S. (2010, Temmuz). Irak'ta işgal sonrası yaşam ve 2010 parlamento seçimleri, *Ortadoğu Etütleri*, 2 (3), ss. 107-145.
- Fukuyama, F. (2012). *Ulus inşası*, İstanbul: Profil Yayınları.
- Görentaş, B. (2018, February). Imagining geography: Nation and nationalism, *The Journal of International Social Research*, 11 (55), ss. 345-354.
- Grotenhuis, R. (2016). *Nation-building as necessary effort in fragile States*, Amsterdam University Press.
- Güner, Ö. (2011). *Democratization process of Iraq*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kekilli, E. (2018, Mayıs). Irak genel seçimleri, Irak'ta yeni bir siyasi kültür arayışı, *SETA Analiz*, 239, ss. 7-20.
- Kirmanj, S. (2013). *Identity and nation in Iraq*, USA: Lynne Rienner Publishers.
- Kirmanj, S. (2014). *Kürdîsh integration in Iraq: The paradoxes of nation formation and nation building*, USA: University of Texas Press.

- Kurt, S. (2014, Eylül). Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Ortadoğu politikası", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XIX, ss. 167-196.
- Oran, B. (2003). *Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt III: 2001-2012*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik kuramları, eleştirel bir bakış*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Pınartaş, A. (2011). *Irak'ın geleceği: ABD'nin çekilmesi ve muhtemel senaryolar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pirinççi, F. (2004). *2003 Savaşı sonrası Irak'ta siyasal yapılanma süreci*, Ed. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Orta Doğu Semineri: Dünden Bugüne Irak (Uluslararası Katılımlı)*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Selçuk, S.S. Dünden bugüne milliyetçilik: Küresel dünyada yükselen sesler, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (3), ss. 117-136.